

Eleştirel Eğitim Yönetimi Yazıları

Editör: Kürşad YILMAZ

Kürşad YILMAZ

ELEŞTİREL EĞİTİM YÖNETİMİ YAZILARI

ISBN 978-605-318-550-5
DOI 10.14527/9786053185505

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2016, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: Ekim 2016, Ankara

Yayın-Proje Yönetmeni: Ümit Dilaver
Dizgi-Grafik Tasarım: Gamze Şahin
Kapak Görseli: <http://tr.depositphotos.com>
İmaj ID: 24525545
Copyright: BrianAJackson

Baskı: Vadi Grup Ciltevi A.Ş.
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105
Yenimahalle/ANKARA
(0312 394 55 91)

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

Ön Söz

Eğitim yönetimi alanının kuramsal temellerinin atıldığı 1960'lı yıllardan itibaren önemli bir bilgi birikimine ve kurumsallaşma düzeyine sahip olduğu açıktır. Batıdaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de eğitim yönetimi alanının özellikle son yıllarda önemli aşamalar kaydettiği söylenebilir. Ancak son yıllarda özellikle, eğitim yönetimi alanının pozitivist karakterinden kaynaklanan bir takım sorunların olduğu ve bunların ontolojik, epistemolojik ve metodolojik düzeylerde tartışılması gerektiği yönündeki vurgunun arttığı görölmektedir. Birçok farklı disiplinden beslenen ve disiplinlerarası bir çalışma alanı olduğu vurgusu artan eğitim yönetimi alanı son zamanlarda kendi kimliğini oluşturma sürecinde kendini sorgulama eğilimine de girmiştir. Bu eğilim alanın özgünleşmesi yolunda önemli bir adımdır. Eğitim yönetiminin özgünleşme çabalarına katkı getirmesini umduğumuz Eleştirel Eğitim Yönetimi Yazıları adlı bu çalışmayı, eğitim yönetimi alanına ve bu alanda yürütölen bazı çalışma pratiklerine eleştirel bir bakış açısı ile bakmak amacıyla hazırladık.

Kitapta, Yahya Altınkurt ve Elif Ilıman Püsküllüoğlu eğitim yönetimi alanını bilim tarihi, sosyoloji ve psikolojideki paradigma değişimleri temelinde ele alırken; Sabri Güngör eleştirel eğitim yönetimi kuramının olabilirliği üzerinden eğitim yönetiminin yeniden inşa edilmesini tartışmaya açıyor. Kürşad Yılmaz ise eğitim yönetimi alanının Türkiye'deki kurumsallaşma sürecinde ortaya çıkan Batı etkisi ve bunun ortaya çıkardığı sorunlar üzerinden bir değerlendirme yapmaya çalışıyor. Bu bölümleri izleyen bölümde Güven Özdem ise eğitim yönetimi ve politikası alanyazınında oluşturulmaya çalışılan bu tarzın kimin tarzı olduğunu sorguluyor.

Kamile Demir, örgüt kültürü çalışmalarına ilişkin bir değerlendirme sunarken, Murat Taşdan politik perspektiften okullar konusunu ele alarak eğitim örgütlerine irrasyonel bir bakış açısı sunuyor. Çeşitli pratikler ile ilgili olarak da Asiye Toker Gökçe eğitimde değişen değerler ekseninde öğretmenin rolünü; Binali Tunç öğretmen

performansı ve eğitimsel eylemin kontrolü bağlamında ölç(ül)erek yaşamayı; Tuncer Bülbül ise yükseköğretimdeki eşitsizliği irdeliyor.

Kitapta yer alan bölümlerde savunulan görüşler tamamen yazarlara aittir. Bu anlamda kitabın, ortak bir bakış açısı ortaya koymak ve bunu okuyucuya kabul ettirmek gibi bir amacı yoktur. Aslında bazı bölümler arasında birbirine zıt bazen de çelişik gibi gelen görüşler de olabilir. Bu durum tam da bu çalışmanın önemi ve değeridir. Kitapta farklı bakış açılarına yer verilmiştir. Çünkü kitap eğer eleştirel bakma iddiasında ise mevcut durumu devam ettirmekten daha çok ona meydan okumak durumundadır.

Kitabın hazırlanmasındaki katkılarından dolayı bölüm yazarlarına, yardımcıları için Sayın Yahya Altinkurt'a, Sayın Mine Küçük'e, Pegem Akademi yöneticilerine ve çalışanlarına teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Kürşad YILMAZ

Haziran, 2016

Eleştirel Eğitim Yönetimi Yazıları

Editör: Kürşad YILMAZ

Bölümler ve Yazarları

*Bölüm 1: Bilim Tarihi, Sosyoloji ve Psikoloji Paradigmaları
Bağlamında Eğitim Yönetimi*
Yahya ALTINKURT ve Elif İLİMAN PÜSKÜLLÜOĞLU

*Bölüm 2: Eğitim Yönetimini Yeniden İnşa Etmek: Eleştirel Eğitim
Yönetimi Kuramının Olabilirliği Üzerine*
Sabri GÜNGÖR

*Bölüm 3: Türkiye’de Eğitim Yönetimi Alanındaki Batı Etkisi Üzerine
Bir Değerlendirme*
Kürşad YILMAZ

*Bölüm 4: Eğitim Yönetimi ve Politikası Alanyazınında Oluşturulmaya
Çalışılan Bu Tarz Kimin?*
Güven ÖZDEM

Bölüm 5: Örgüt Kültürü Çalışmaları Üzerine
Kamile DEMİR

*Bölüm 6: Eğitim Örgütlerine İrrasyonel Bir Bakış: Politik Perspektiften
Okullar*
Murat TAŞDAN

Bölüm 7: Eğitimde Değişen Değerler ve Öğretmenin Rolü Üzerine
Asiye TOKER GÖKÇE

*Bölüm 8: Ölç(ül)erek Yaşamak: Öğretmen Performansı ve Eğitimsel
Eylemin Kontrolü*
Binali TUNÇ

Bölüm 9: Yükseköğretimde Eşitsizliği Anlamak
Tuncer BÜLBÜL

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	III
Bölümler ve Yazarları.....	VI
Bölüm 1: Bilim Tarihi, Sosyoloji ve Psikoloji Paradigmaları Bağlamında Eğitim Yönetimi	1
Bölüm 2: Eğitim Yönetimini Yeniden İnşa Etmek: Eleştirel Eğitim Yönetimi Kuramının Olabilirliği Üzerine	35
Bölüm 3: Türkiye’de Eğitim Yönetimi Alanındaki Batı Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme.....	65
Bölüm 4: Eğitim Yönetimi ve Politikası Alanyazınında Oluşturulmaya Çalışılan Bu Tarz Kimin?	115
Bölüm 5: Örgüt Kültürü Çalışmaları Üzerine.....	145
Bölüm 6: Eğitim Örgütlerine İrrasyonel Bir Bakış: Politik Perspektiften Okullar	167
Bölüm 7: Eğitimde Değişen Değerler ve Öğretmenin Rolü Üzerine	191
Bölüm 8: Ölç(ül)erek Yaşamak: Öğretmen Performansı ve Eğitimsel Eylemin Kontrolü.....	213
Bölüm 9: Yükseköğretimde Eşitsizliği Anlamak	241
Yazarların Özgeçmişleri	275

birinci bölüm

BİLİM TARİHİ, SOSYOLOJİ VE PSİKOLOJİ PARADİGMALARI BAĞLAMINDA EĞİTİM YÖNETİMİ

Giriş

Eğitim yönetimi alanındaki bilimsel bilgi birikimini paradigmlar bağlamında ele almayı amaçlayan bu çalışma kapsamında öncelikle paradigma kavramı üzerinde durulmuştur. Ardından, felsefe, bilim ve tarih üçgeninde bilimsel ilerlemenin ve paradigma dönüşümlerinin nasıl gerçekleştiği tartışılmıştır. Bu süreçte, bilim tarihi bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmış ancak bilimsel kırılma noktaları detaylandırılarak incelenmeye çalışılmıştır.

Bilim tarihi, bilimlerin bireysel kimliklerini kazanırken geçirdikleri evreleri gösterirken, aynı zamanda, farklı disiplinlerin de benzer aşamaları izleyerek bilimleştiklerini gözler önüne sermektedir. Bir bilim dalı olarak eğitim yönetiminin tarihine bakıldığında, yönetim biliminin görece daha köklü bir geçmişe sahip olduğu ve eğitim yönetiminin oldukça genç bir disiplin olduğu görülmektedir. Bu genç disiplinin bilimleşme sürecinde, psikoloji, sosyoloji, felsefe, sanat ve ekonomi gibi alanlarla etkileşim halinde olarak, hem kapsamını genişlettiği hem de derinliğini artırdığı gözlemlenmektedir.

İnsan davranışlarını anlamlandırma bilimi olan psikoloji, kendi içerisinde evrimsel olarak bilimleşme sürecine devam ederken, eğitim yönetimi alanı için de zengin bir kaynak oluşturmuştur. Bu süreçte pozitivizm, psikoloji çalışmalarında yapının kurulmasına hizmet etmiştir. Oluşan yapı, daha sonraki çalışmaların çıkış noktasını oluşturmuş, kimi durumda eş zamanlı kimi durumda birbirinin öncülü ya da ardılı paradigmlar, psikoloji çalışmalarını anlamlandırmak için kullanılmıştır. Psikolojinin bu zenginliğinin, eğitim yönetimi disiplininin gelişim sürecine önemli katkıları olmuştur.

2 *Eleştirel Eğitim Yönetimi Yazuları*

Sosyal olayları anlamlandırma bilimi olan sosyoloji ise birikimsel bilgi birikimini artırdıktan sonra pozitivizm temelli kuramlaşma evresine geçmiştir. Psikoloji alanında olduğu gibi sosyoloji alanında da pozitivizm sayesinde kurulan yapı, daha sonraki çalışmaların dayanak noktasını oluşturmuştur. Temel uğraşı birey olan eğitim yönetimi, sosyolojinin kendine özgü olayları anlamlandırma biçiminden yararlanarak derinliği olan çalışmaları gerçekleştirmiştir.

Eğitim yönetimi, bilim kimliği kazanırken, sosyoloji ve psikolojinin bilimleşme sürecinde geçtiği aşamalardan geçmiş ve bu alanlardan oldukça beslenmiştir. Özellikle sosyoloji, psikoloji ve bilim tarihindeki paradigmalardan eğitim yönetimi alanındaki kuramsal bilgi birikimine önemli yansımalarının olduğu görülmektedir. Sosyoloji ve psikolojideki işlevselcilik, psikolojideki yapısalcilik ve davranışçılık, eğitim yönetimindeki pozitivizm etkisindeki bilgi birikiminde kendini göstermektedir. Diğer yandan sosyolojideki çatışma kuramı ve simgesel etkileşimcilik, psikolojideki Gestalt psikolojisi, psikanaliz ve insancıl psikoloji, eğitim yönetiminde eleştirel kuram çalışmalarında ve yorumsamacı paradigma kapsamında Weber'in açtığı yolda kendini göstermektedir.

Eğitim yönetiminin sanat ve ekonomi alanındaki çalışmalardan da doğrudan ya da dolaylı olarak beslendiği görülmektedir. Sanatta yaşanan paradigma dönüşümleri, başka alanlardaki paradigma dönüşümlerine kıyasla daha belirgin ve öncüdür. Sanat çok eski zamanlardan beri bir ifade biçimi olarak varlığını sürdürmüştür. Sanat kimi zaman dinsel bir araç, kimi zaman bir özgürleşme aracı, kimi zaman sadece plastik bir unsur, kimi zaman ise kendi varoluşuna adanmış bir öge olarak kabul edilmiştir. Ancak her durumda sanat, var olduğu dönemin sanat paradigmasının en belirgin örneklerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Üretim biçimlerinin değişmesi toplum yapılarının değişmesine neden olduğu gibi, ekonomik koşulları da şekillendirmiştir. Temel olarak 18. ve 19. yüzyıllarda yeni buluşların üretime olan etkisi ile İngiltere'de başlayan sanayi devrimi, tarıma yönelik olan insan gücü gereksiniminin azalmasına ve kırdan kente göçün artmasına neden olmuştur. İnsan gücünün ve emeğinin ticari değerinin ortaya çıkması, sermayeye dayalı toplum yapısının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Değişen bu koşullar, bilim tarihinde yaşanan tüm gelişmelerin de temel belirleyici unsuru olmuştur.

Eğitim yönetimi; psikoloji, sosyoloji, sanat ve ekonomi gibi disiplinlerdeki değişimlerden etkilenerek, doğrudan ya da dolaylı olarak bu

alanlardan beslenen oldukça zengin, disiplinlerarası bir bilim ve uygulama alanıdır. Ancak eğitim yönetimi, genel olarak bu disiplinlerin katkıları göz ardı edilerek, sadece işletme yönetiminin bilgi birikiminin alana uygulanması ya da uyarlanması olarak ele alındığında, oldukça sığ bir bilim olarak kalmaktadır. Farklı disiplinlerin katkıları ortaya konularak, alanın bu zenginliğinin ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışmada, eğitim yönetiminin kuramsal bilgi birikimi, psikoloji ve sosyoloji paradigmatları kapsamında incelenmektedir. Bu bağlamda öncelikle paradigma kavramı üzerinde durulmuştur.

Paradigma Kavramı

Thomas Kuhn, Kopernik devrimiyle ilgili yürüttüğü doktora çalışması sırasında yer merkezli sistemden güneş merkezli sisteme geçişi, yaşanan temel anlayış değişikliğini, paradigma değişimi ve bilimsel devrim (Türkcan, 2009) olarak adlandırarak bilim tartışmalarının odak noktasına oturmuştur. Paradigma, Longman (1999) sözlükte; 1) *Herhangi bir şeyin oldukça net ve tipik bir örneği*, 2) *Bir şeyin nasıl işlediğini ya da üretildiğini gösteren model ya da örnek*, olarak tanımlanmaktadır. TDK (2005) sözlüğünde ise; 1) *Belirli bir alanda çalışan bilim insanlarının paylaştığı ortak değerler ve anlayışlar dizisi*, 2) *Model*, olarak açıklanmaktadır.

Kuhn'un (2008) paradigma tanımlarından bazıları ise şöyledir:

- Paradigmalar, bilgi ortamını yaratan amaçların örgütlendiği sistemlerdir.
- Paradigmalar, bir bilim çerçevesine belli bir süre için bir model sağlayan, yani örnek sorular ve çözümler temin eden, evrensel olarak kabul edilmiş bilimsel başarılarıdır.
- Paradigma, kabul görmüş olan bir model ya da örnektir.

Kuhn'un en kapsamlı paradigma tanımı, bilimin uygulanması aşamasında gerekli olan en üstteki metafiziksel varsayımlardan, en alttaki bilimsel süreçlere ve kullanılan araçlara bağlılığa kadar her şeyi kapsamaktadır. En üstte, bahsedilen konuyla ilgili kuramlar; en altta ise paradigmanın en önemli bileşenlerinden olan paradigma örnekleri, diğer bir ifadeyle çözülmüş problemin belirli örnekleri yer almaktadır (Hillix ve L'Abate, 2012).

Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (2008) adlı eserinde paradigma kavramını birden çok anlamda kullandığından net bir tanıma ulaşmamaktadır. Bununla birlikte, Kuhn'un bu eserde paradigma kavramını

4 Eleştirel Eğitim Yönetimi Yazuları

ortaya koyması ve bilimsel ilerlemeyi paradigma dönüşümü bağlamında ele alması bakımından eser önemini korumaktadır. Masterman (1970) Kuhn'un paradigma kavramını birden çok anlamda kullanması nedeniyle, Bilimsel Devrimlerin Yapısı (1962) adlı eseri paradigma kavramı açısından mercek altına almış ve Kuhn'un bu eserde paradigma kavramını 21 farklı anlamda kullandığını belirtmiştir. Masterman (1970), Kuhn'un 1) inançlar sistemi, mit, ölçüt, bakış açısı, harita gibi anlamlarda kullandığı paradigma kavramını *metafiziksel paradigmalar* ya da *meta paradigmalar*; 2) evrensel olarak kabul edilen bilimsel ilerleme, somut bilimsel başarı, bir dizi politik kurum, herkes tarafından kabul edilen karar gibi anlamlarda kullandığı paradigma kavramlarını *sosyolojik paradigmalar*; 3) gerçek bir eser ya da klasik çalışma, yardımcı araçlar, dilbilimsel paradigma, analogi, Gestalt yapısı gibi anlamlarda kullandığı paradigma kavramlarını *yapı paradigmaları* olarak isimlendirerek üç başlık altında toplamıştır.

Kuhn, paradigma kavramına ilişkin tanımlamalarının net olmadığına yönelik gelen eleştiriler üzerine, paradigma kavramını biri dar biri geniş olmak üzere iki farklı anlamda kullandığını belirtmiştir: 1) Dar anlamda bilimsel paradigma, Kuhn'un "exemplars" dediği, bir bilim topluluğu tarafından kabul gören bilim öğrenimine başlayan bir öğrencinin laboratuvarlarda, sınavlarda ve bilim kitaplarının bölüm sonlarında yer alan metinlerde karşılaştığı, somut problem çözümlerini de içeren örneklerdir. 2) Geniş anlamda paradigma, paylaşılan (keşifsel/sezgisel (*heuristic*) modellerden varlık bilimsel modellere kadar, gruba hem tercih edilen hem de izin verilen analogileri ve metaforları sunan) metafiziksel inançlardan ve (özellikle belli bir disiplinin birbiri ile bağdaşmayan uygulama yolları arasında seçim yaparken önemli olan) değerlerden oluşan Kuhn'un "disciplinary matrix" dediği kavramdır (Kuhn, 1970 Akt: Overton, 2012).

Kuhn ayrıca, evrensel olarak kabul edilen varsayımları da paradigma olarak adlandırmaktadır. Paradigma öncesi bilim, farklı felsefelerden beslenen düşünce okulları aracılığıyla biçimlenirken; paradigmatik bilim, felsefi görüş ve bilimsel başarıda öne çıkan çerçeve aracılığıyla şekillenmektedir. Örneğin, Newton'dan önce ışığın doğasıyla ilgili genel olarak kabul edilen tek bir görüş yoktur. Bu süreçte belli kuramları savunan, kendi kuramlarının en doğru ve açıklayıcı olduğunu öne süren düşünce okulları vardır. Bu okulların, kavram, yöntem ve ışığın anlaşılması bakımından önemleri olmakla birlikte; Newton, bütün bilimsel topluluk tarafından kabul edilen bir paradigma inşa etmiştir (Markova, 1982). Newton'un